

SISTEMUL DE FORTIFICARE LA AȘEZAREA NEOLITICĂ DE LA „TYISZK“ ȘI LA CETATEA FEUDALĂ DE LA „CSÓKÁS“ ÎN SATUL ARIUȘD (JUD. COVASNA)

SZÉKELY ZOLTÁN

Așezarea neolitică de la Ariușd, eponimă a culturii Ariușd, a devenit cunoscută prin săpăturile de mare amploare făcute de László Ferenc între anii 1908—1912 și în anul 1925. Lucrările de săpături au fost reluate în anul 1969 și au fost continuate pînă în anul 1975 de un colectiv compus din profesorul I. Nestor, E. Zaharia și Z. Székely. După moartea profesorului Ion Nestor lucrările au fost întrerupte.

În anii 1977 și 1978 numai colectivul muzeului a continuat săpăturile, iar în anii următori în afară de E. Zaharia de la Institutul de Arheologie din București a participat și D. Galbenu de la Muzeul de Istorie al R. S. România.

Reluarea lucrărilor de săpătură începută și neterminată de László Ferenc a avut ca scop stabilirea etapelor de dezvoltare ale acestei culturi și încadrarea ei justă în neolitic. Observațiile și constatările făcute în acest interval de timp au fost prezentate parțial de membrii colectivului, care au făcut săpăturile, la sesiunea științifică organizată în 1973 cu ocazia aniversării a 100 de ani de la nașterea lui László Ferenc.¹

Obiectivul principal al cercetărilor executate în anii 1978—1979 a fost stabilirea sistemului de apărare al așezării. Pentru acest scop în direcția est-vest partea sudică a așezării a fost secționată cu un șanț lung de 70 m. (Ș.I.) În urma executării acestui șanț s-a constatat că pe latura estică a dealului, panta fiind abruptă, nu s-a făcut șanț de apărare. Nici la partea vestică a dealului, unde panta este mai lentă, nu s-a putut constata urma șanțului (fig. 1).

Partea nord-estică a dealului, unde se află așezarea, cu restul platoului este legată cu o șea. Această porțiune a fost secționată cu un șanț lung de 29 m (Ș.II). S-a constatat că pe acest loc a fost întărită cu un șanț dublu, adînc de 2 m, lat de 2—4 m (fig. 2).

La partea nord-vestică a așezării a fost de asemenea observată urma șanțului de apărare; terenul fiind spălat s-a păstrat numai fundul șanțului, atestat printr-un strat de pămînt de culoare neagră rămas în umplutura lui.

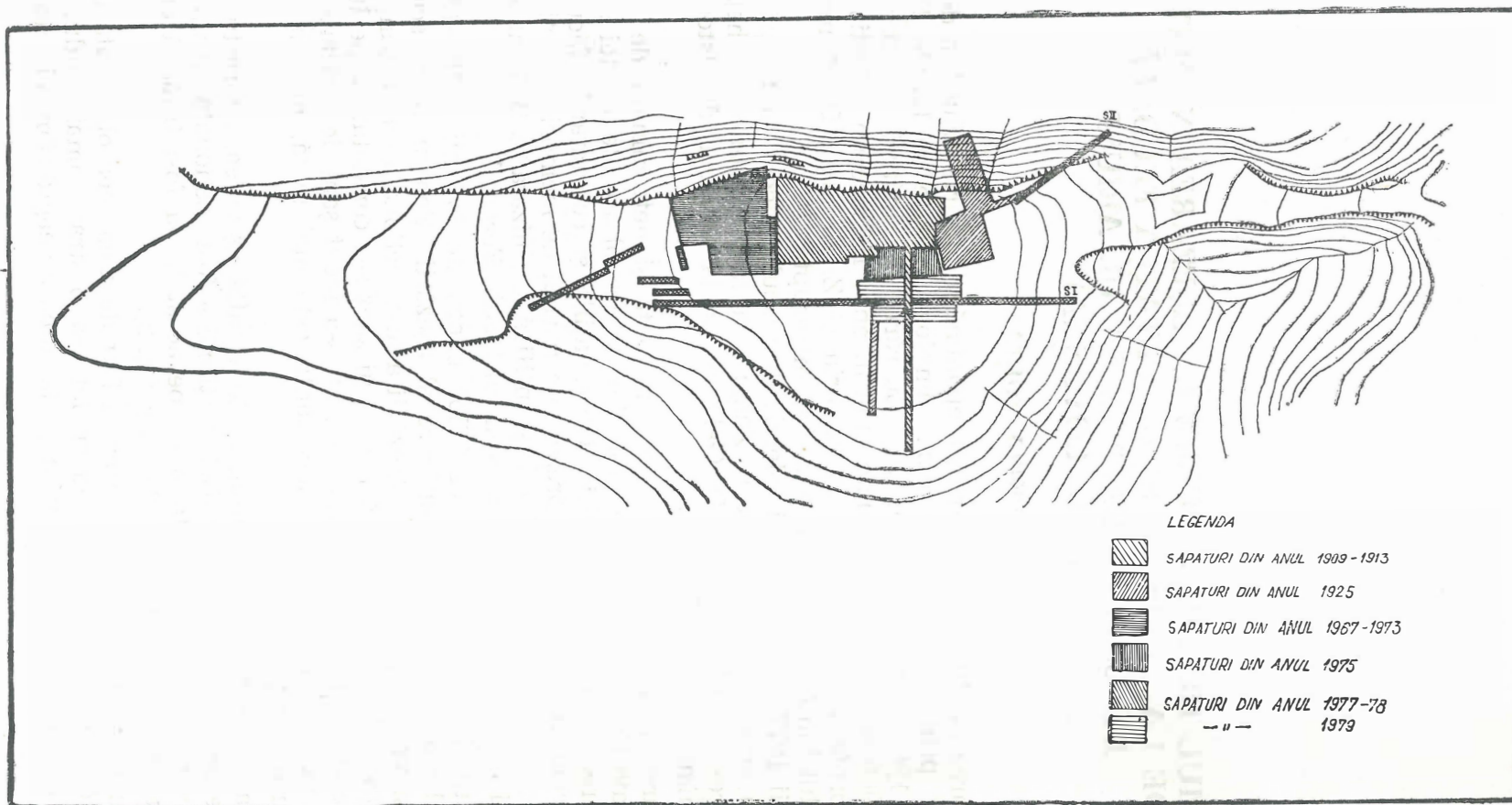

Fig. 1. — Planul săpăturilor făcute la dealul Tyiszk.

ARGHȘO - 1977
S.II Profilul peretelui SUDIC
Scara 1:50

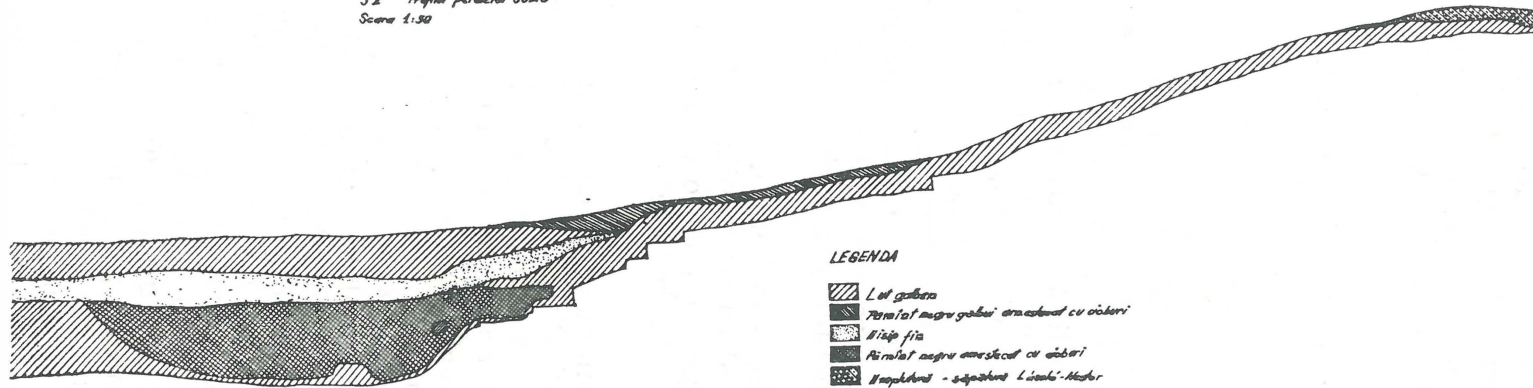

Fig. 2. — Tyiszk. Șanțul II. Profilul peretelui sudic.

Săpăturile lui László au fost făcute pe partea nordică a dealului, unde în prezent este un mal abrupt și numai pe observațiile lui ne putem baza în această problemă. Este greu de stabilit când au fost făcute șanțurile, așezarea având mai multe etape de dezvoltare. Pe baza ceramicii găsite în șanțul II este verosimil, că au fost făcute într-o perioadă destul de timpurie. László a secționat cu un șanț lung de 104 m dealul întreg în direcția nord-sud, constatând că în partea nordică a așezării există șanț și val cu stâlpi înfiți, iar latura sudică a fost abruptă, și nu a avut nevoie să fie întărită cu șanț.²

Așezările de cultură Ariușd cunoscute pe teritoriul județului Covasna sînt situate de obicei pe promontorii (la Ariușd, Doboșeni, Cernat, Sf. Gheorghe-Gémvára) sau pe platouri mai ridicate (Olteni, Moacșa, Leț, Várheghiu, Valea Seacă, Sînzieni); la toate acestea, care au fost cercetate, s-a constatat că au fost întărite cu șanț de apărare.

În neolitic, după cunoștințele noastre numai purtătorii culturii Ariușd au întărit așezările lor; la începutul neoliticului așezările au fost deschise și nu au fost fortificate. Pe baza noilor cercetări s-a constatat, că cultura Ariușd s-a prelungit pînă în perioada de trecere din neolitic în epoca bronzului, cînd și în sud-estul Transilvaniei pătrund purtătorii culturii Tisa tîrzie, cultura Bodrogkeresztúr, care nu au avut așezări întărite.³ Așezări cu sistem de apărare mai solid cu șanț și val sînt cunoscute de la începutul epocii bronzului și aparțin purtătorilor culturii Scheckenberg-Glina III.⁴

Un alt punct arheologic în hotarul satului Ariușd este pe promontoriul cunoscut sub denumirea de „Csókás”. Prima dată este amintit de B. Orbán⁵, care așează pe acest loc o cetate sau o mănăstire fortificată, care a fost demolată și din pietrele zidurilor a fost construită biserica reformată din sat.

Terenul este un promontoriu situat la capătul nordic al satului și este înconjurat la vest de râul Olt și la est de pîriu, denumit „pîriul cetății”. Între promontoriu și Olt este drumul care duce la Araci. Promontoriul a fost tăiat cu un șanț de restul masivului de munte (fig. 3).

Platoul are formă ovală, capătul sudic lărgindu-se în direcția est. La capătul nordic și la marginile estică și vestică ale platoului este un val înalt de 0,50 m care spre partea sudică dispăre pe ambele laturi. Pornind de la capătul nordic al platoului la mijloc terenul a fost secționat cu un șanț lung de 45 m lat de 1,5 m (Ș.I). Șanțul la capătul lui nordic arată următorul profil: sub humusul gros de 30 cm este un strat de lut galben, gros de 60—80 cm, în care a fost săpat pentru fundația zidului un șanț adînc de 80 cm și lat de 2 m; pietrele au fost scoase, a rămas numai moloz amestecat cu pietre mici. Sub zid și pe ambele laturi ale zidului în lut au fost stâlpi de stejari groși de 30—40 cm, arși și așezați orizontal. La capătul nordic al șanțului peste stîlpii carbonizați a fost un strat de cenușă gros de 20—30 cm, iar la cel sudic lutul a fost ars. În fața zidului printre stâlpi arși au fost găsite următoarele piese: o zăbală de fier și fragmentul unei spade cu mîner, din lama căreia mai mult de jumătate

Fig. 3. — Csókás. Vedere generală dinspre nord.

ARIUSD CETATEA CSÓKÁS
SCARA 1:500

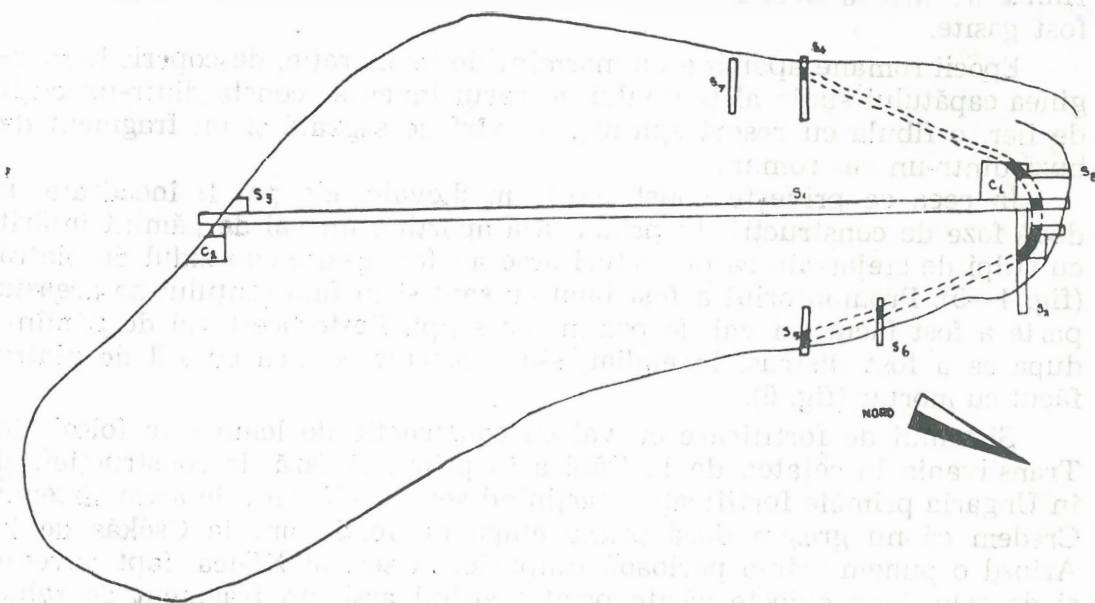

Fig. 4. — Planul săpăturilor făcute la Csókás.

lipsește (fig. 4). În direcția vestică a fost deschisă o casetă cu dimensiuni de 5 x 5 m. La adâncime de 0,96 m a fost o suprafață cu pietre, urmat de sol virgin, lut galben. Pornind de la Ș.I. în direcția estică perpendicular pe marginea platoului a fost făcut un șanț lung de 20 m. Peretele șanțului arată următorul profil: sub humusul gros de 10 cm a fost un strat de culoare brun-neagră gros de 30 cm în care a fost săpat șanțul pentru fundația zidului, care a fost scos complet sau cu excepția ultimelor pietre. Stratul de moloz gros de 40—60 cm, provenit în urma scoaterii pietrelor din zid, s-a putut observa de-a lungul zidului. Sub stratul de moloz, sub zid, în stratul de lut galben au fost găsiți stâlpi de stejar arși, așezați orizontal și vertical. Lingă partea exterioară a zidului între stâlpi arși lutul a fost ars în roșu în grosime de 1 m (fig. 5).

Pe partea estică a platoului zidul gros de 1 m a fost găsit și în șanțurile nr. V și VI, iar pe partea vestică numai în șanțul nr. IV. Terenul numai pe partea nordică în lungime de 45 m este mai ridicat, restul este în pantă. Pe marginile platoului valul a luat ființă prin scoaterea zidului.

Șanțul de apărare pe partea nordică a terenului adinc de 6 m și lat de 4—5 m nu a păstrat forma lui originală, fiindcă a servit drept drum pentru țărani, care au cultivat terenul, care în prezent este fineață.

În partea nordică a promontoriului au fost găsite resturi de cultură materială din prima vîrstă a fierului; fragmente de vase hallstattiane, dar numai sporadic și amestecate cu moloz. Numai în șanțul nr. II s-a putut constata un strat hallstattian cu puține fragmente de vase.

Așezarea a fost deranjată cu ocazia construirii cetății medievale, care s-a suprapus peste ea. Pe baza ceramicii, așezarea se poate încadra în Hallstatt, în faza Reci I. Urme de fortificație din această perioadă nu au fost găsite.

Epocii romane aparține un mormînt de incinerare, descoperit la marginea capătului sudic al platoului, al cărui inventar consta dintr-un cuțit de fier, o fibulă cu resort spiralic, un vîrf de săgeată și un fragment de buză dintr-un vas roman.

În ceea ce privește construcțiile medievale, ele pot fi încadrate în două faze de construcții. În prima fază aparține un val de pămînt întărit cu stâlpi de stejar ale căror resturi arse au fost găsite sub zidul de piatră (fig. 4—5). Promontoriul a fost tăiat cu șanț și în fața șanțului pe această parte a fost făcut un val de pămînt cu stâlpi. Peste acest val de pămînt, după ce a fost distrus, incendiat, s-a construit cetatea cu zid de piatră făcut cu mortar (fig. 6).

Sistemul de fortificare cu val cu construcție de lemn este folosit în Transilvania la cetatea de la Dăbica în prima ei fază de construcție⁶, și în Ungaria primele fortificații aparținînd sec. X—XI sînt de acest sistem.⁷ Credem că nu greșim dacă prima etapă de fortificare la Csókás de la Ariușd o punem într-o perioadă timpurie, în sec. al XI-lea, fapt dovedit și de cele două obiecte găsite printre stîlpii arși, un fragment de sabie de fier și o zăbală de fier. S-a păstrat mînerul sabiei într-o lungime de

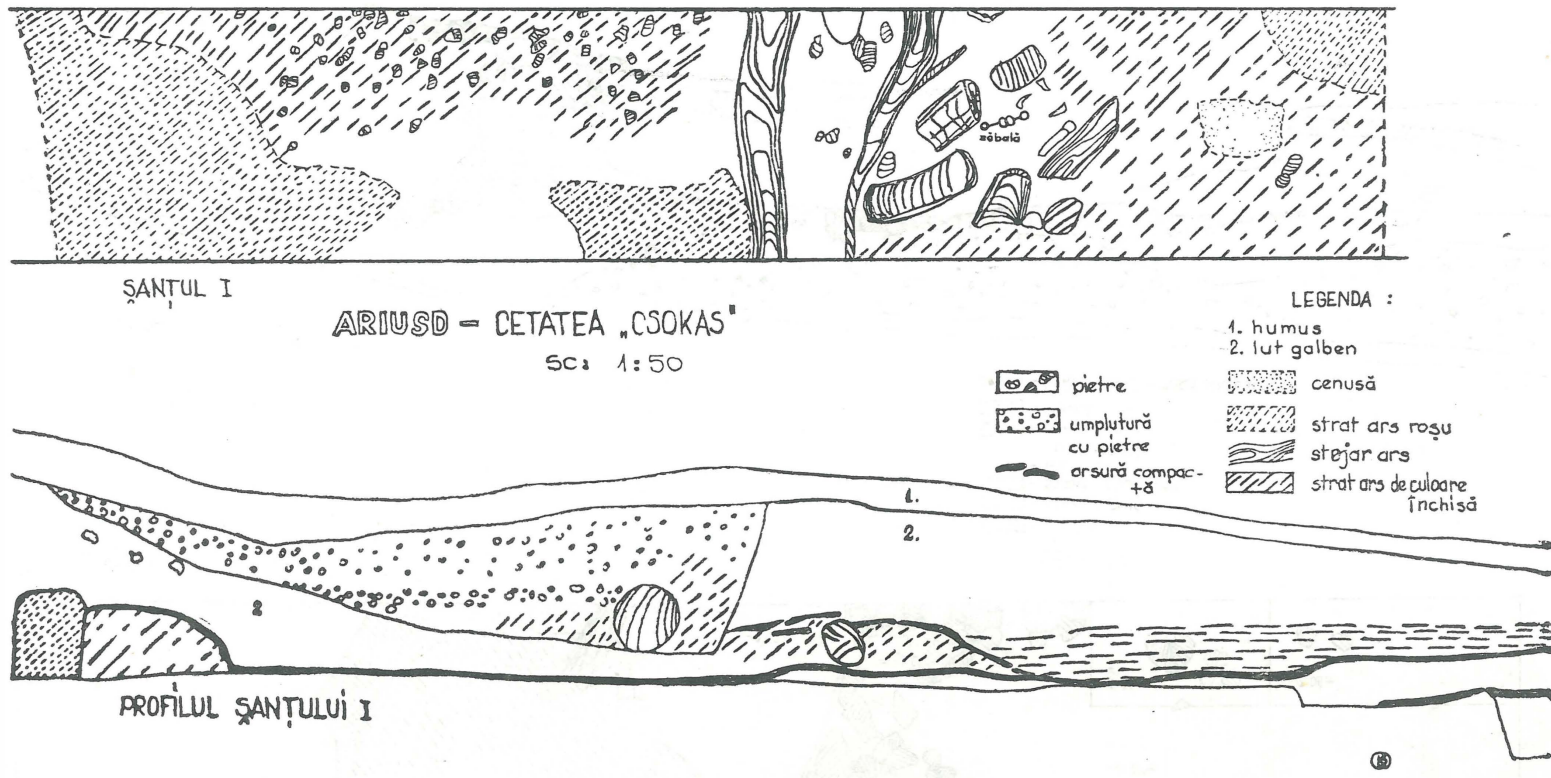
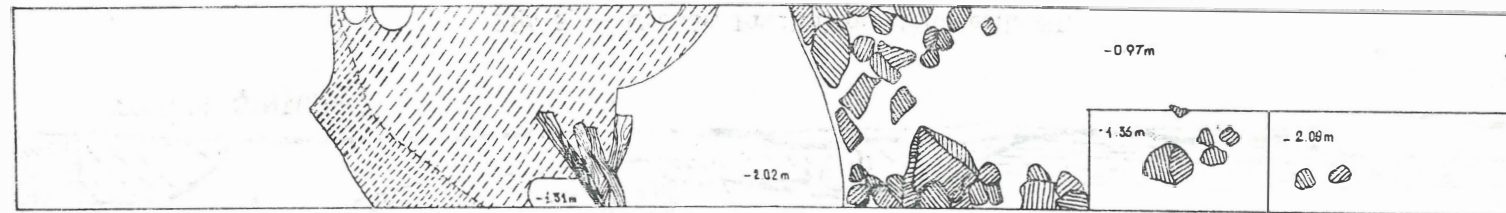

Fig. 5. — Csókás. Profilul peretelui estic SI.

- LEGENDA
- PIATRA
 - STRAT INCHIS
 - STRAT ROSU (ARS)
 - 1 - HUMUS
 - 2 - LUT GALBEN
 - LEMN ARS
 - MÔLOZ
 - STRAT DE CULTURA HALLSTADT

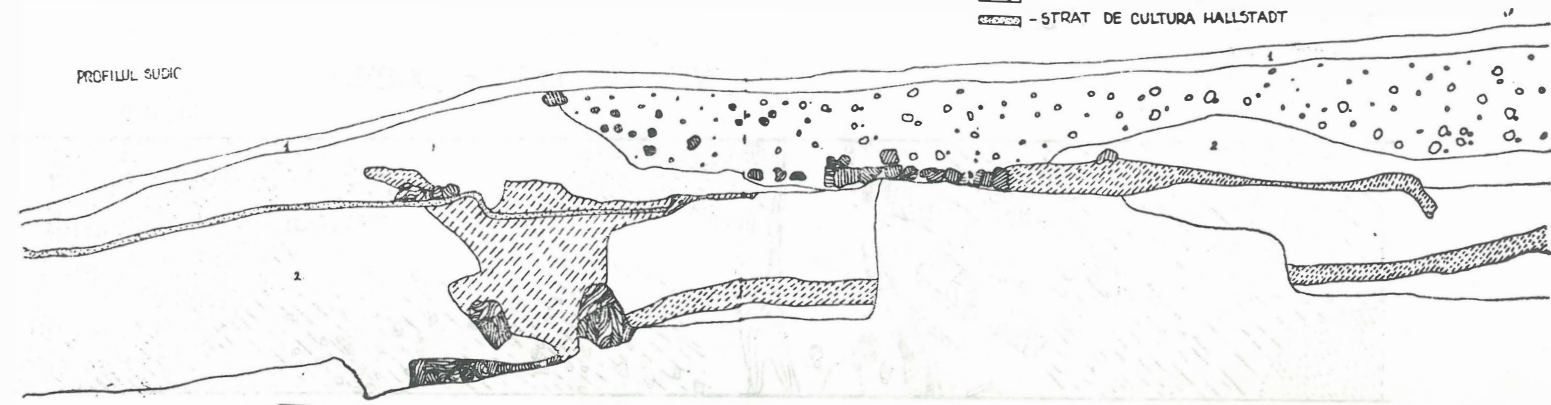

Fig. 6. — Csókás. S II. Profilul peretelui sudic.

9,5 cm, o verigă lată de 1 cm, cu care a fost prinsă partea lemnoasă a mânerului și lamă în lungime de 13 cm lată de 2—2,5 cm, grosimea de 0,7 cm. Gardina credem că îi lipsește, dar este verosimil ca veriga a înlocuit gardina (fig. 7).

Sabia este de tipul săbiilor timpurii cu un singur tăiș, la care axa mânerului nu corespunde cu axa lamei, înclinându-se puțin spre tăișul lamei.⁸ Zăbala este făcută din două bare rotunde, groase de 0,7 cm cu capetele plate și încovoiate, care se legau printre ele, cuprind și două verigi laterale groase de 0,6 cm cu diametru de 1,5 cm. Astfel de zăbale sînt cunoscute tot din sec. al X—XI-lea⁹ (fig. 8).

Cetatea feudală cu incinta de piatră de formă ovală la capătul nordic probabil a avut un turn dreptunghiular, după cum arată stratul de moloz, suprafața acoperită cu pietre, care se găsesc pe o întindere destul de mare încît nu se poate atribui acestea resturilor lucrărilor de demolare numai a incintei de piatră. Dimensiunile cetății (axa lungă) în direcția nord-sud nu s-a putut stabili, dar se poate presupune că numai partea mai ridicată a platoului a fost înconjurată cu zid. În privința cronologiei, datei, cînd a fost construită cetatea, săpătura nu a adus nici o dovadă arheologică, ne putem baza la încadrarea ei cronologică numai pe forma cetății și felul de construire cu mortar.

Cercetările noastre prealabile făcute în cetățile feudale din județul Covasna au dovedit că acestea au fost construite înaintea stabilirii secuilor pe aceste meleaguri, în sec. al XII-lea.¹⁰ Lucru dovedit și prin faptul, că acestea se află pe teritoriul care aparținea și în continuare fostului județ Fehér (Alba) și după stabilirea secuilor, ca cetatea Bálványos, Șoimilor, Herecz etc.

Satul Ariușd este situat pe teritoriul denumit (Terra Zek-Székfölde), care a fost situat între ținutul sașilor din Brașov și cel al secuilor din Scaunul Sepsi.¹¹ Acest tetrin care cuprindea în afară de Ariușd și comunele Araci, Hăghig, Arin și Iarăși în prima jumătate a secolului al XIII-lea aparținea unui sas cu nume Fulkun, iar după ce a fost devastat de tătari în anul 1252 a fost donat lui Vincențiu fiului lui Akadás, secu din scaunul Sepsi (Sebus).¹²

Fortificația cu val și șanț precum și cea cu incinta de piatră nu pot fi atribuite ordinului cavalerilor teutoni din două motive: este construită anterior așezării lor în Țara Bîrsei, ceea ce a fost în anul 1211 sau cu puțină vreme înainte de acest an, confirmat și de faptul că înainte de acest an nu sînt amintiți. Teritoriul feudalului primit de la regele maghiar nu cuprindea și pămîntul de pe malul drept al Oltului.¹³ Pe baza noilor cercetări s-a constatat că în această regiune la Araci s-au stabilit coloniștii germani pe pămînt regal¹⁴, și nici aceștia nu au făcut cetatea, fiindcă n-au avut dreptul de a construi cetăți.

Prin urmare la început a fost pămînt regal și la Ariușd acest punct a fost fortificat cu val și șanț destul de timpuriu în sec. al XI-lea. Devastarea lui s-ar fi putut întîmpla tot în sec. al XI-lea sau la începutul sec. al XII-lea, iar în a doua jumătate a sec. al XII-lea să fi fost construită

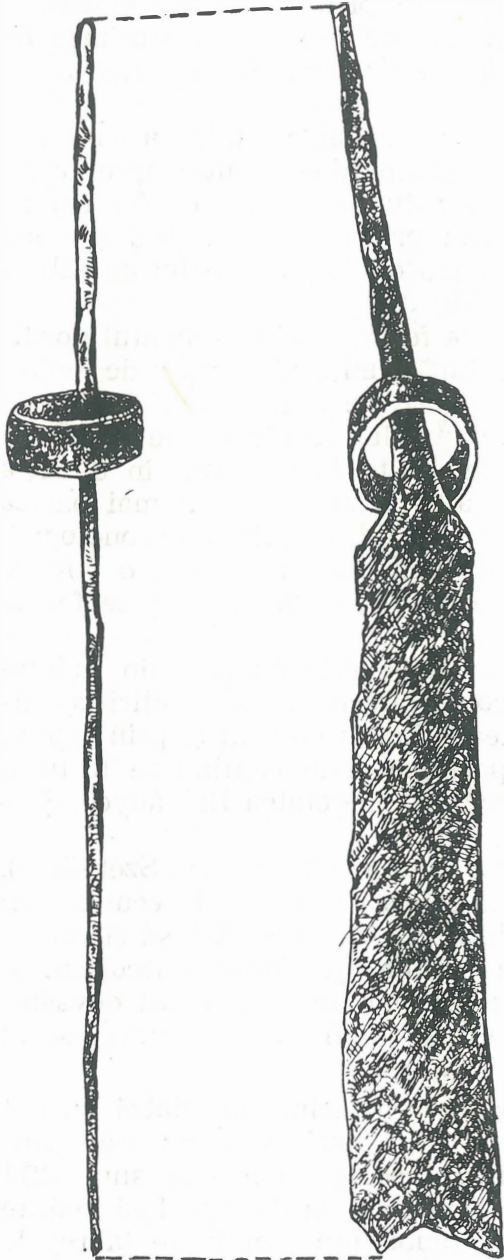

Fig. 7. — Sabia de la Csókás.

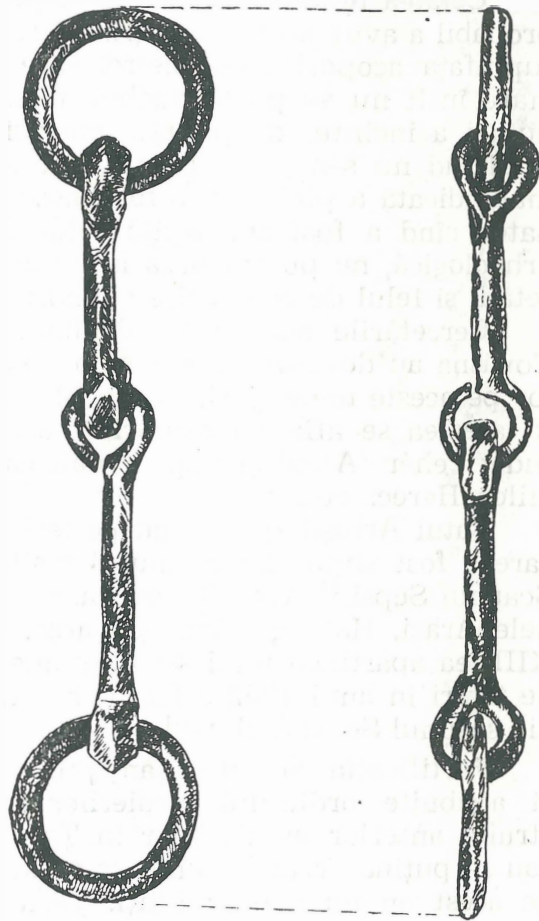

Fig. 8. — Zábala de la Csókás.

cetatea cu incinta de piatră. Construirea cetății cu zid de piatră s-a făcut în orice caz înaintea anului 1252, când Vincențiu a primit, ca donație acest teritoriu de la regele maghiar Bela al IV-lea. Și această cetate se încadrează în categoria cetăților regale construite în această regiune în sec. al XII-lea sau la începutul sec. al XIII-lea. Este greșită părerea că această regiune aparținea ținutului secuiesc înaintea anului 1224 după cum a fost interpretat documentul de donație dat în favoarea sașilor de către regele Andrei II. Aceste cetăți fiind construite pe pământ regal din ordinul regelui, din această cauză nu sînt amintite în documentele secuiești.

Avînd o poziție strategică excelentă pe malul drept al Oltului, supraveghea regiunea Țării Birsei și a fost o stavilă contra pătrunderii dușmanului prin valea Oltului. Lista cetăților din județul Covasna cu această descoperire s-a îmbogățit cu încă una, despre care — în lipsa documentelor scrise nu s-a știut nimic, numai memoria poporului o păstrează în amintirea ei.

AZ ERŐSDI TYISZKEN ÉS A CSÓKÁSON LEVŐ NEOLITIKUS ÉS KÖZÉPKORI ERŐDÍTÉSEK

Az erőrdi neolitikus telep, az Erőrdi műveltség névadója, László Ferencnek 1908—1912 és 1925-ben végzett nagyméretű ásatásai révén vált ismertté. Az ásatásokat 1969-ben egy munkaközösség, melynek tagjai voltak Ion Nestor, Eugenia Zaharia és Székely Zoltán, újramezdte és folytatta egészen 1975-ig. Ion Nestor halálakor a munkálatok 1 évig félbeszakadtak.

1977-ben és 1978-ban csak a múzeum munkaközössége folytatta az ásatásokat; a következő években a bukaresti Régészeti Intézet részéről Eugenia Zaharia, a bukaresti Románia Szocialista Köztársaság Történelmi Múzeuma részéről pedig Doina Galbeniu vettek részt az ásatáson.

A László Ferenc által megkezdett és benemfejezett ásatások folytatásának a célja az erőrdi műveltség fejlődési szakaszainak a megállapítása és a neolitikumba való helyes időrendi besorolása volt. Az ez idő alatt elért eredményeket a munkaközösség tagjai, akik az ásatásokat végezték, László Ferenc 100 éves születése megünneplése alkalmával rendezett tudományos ülészen közölték¹.

1978 és 1979-ben végzett kutatások fő célja, a telep védelmi rendszerének a megállapítása volt. Ennek a megvalósítására a telep déli részét keletnyugat irányban egy 70 m hosszú kutató árokkal átvágtuk (I.S.).

A kutatóárok megásása nyomán megállapítást nyert, hogy a keleti meredek oldalon nem volt védősánc és árok. A domb nyugati kevésbé meredek oldalán se került elő az árok (1 kép).

A dombot az észak-nyugati oldalon, ahol a telep van, a fennsikkal egy nyereg köti össze. Ezt a részt egy 29 m hosszú árokkal vágtuk át (II.S.). Ezen az oldalon egy 2 m. mély, 2—4 m széles árok került elő (2 kép).

A telep észak-nyugati részén szintén felszínre került a védőárok; ezt a részt a víz jórészt lemosta csak az alján levő fekete földréteg maradt meg (3 kép). László ásatásait a domb északi oldalán végezte, itt az oldal meredek s csak a László megfigyeléseire támaszkodhatunk. Nehéz megállapítani, hogy mikor készültek a védő sáncok és az árok, mivel a telepnek több fejlődési szakaszát ismerjük. A II. sz. árok alján talált edénytöredékek egy korai időszakra mutatnak. László a dombot egy 104 m. hosszú árokkal észak-dél irányban teljesen átvágta és megállapította, hogy a telep északi részén árok és cölöppel ellátott sánc van; a déli oldal meredek lévén, nem volt szükség árokkal való megerősítésre².

Az Erődsi műveltséghez tartozó telepek Kovászna megye területén általában hegyfokon (Erősd, Száldobos, Csernáton, Sepsiszentgyörgy-Gémvára) vagy magasabb fennsíkron (Oltszem, Maksa, Lécfalva Várhegy, Szárazpatak, Szentlélek) vannak; ezeknél az átkutatott telepeknél megállapítást nyert, hogy árokkal védték.

A neolitikumban-tudomásunk szerint-csak az Erődsi műveltség hordozói erődítették lakótelepeiket. A neolitikum kezdetén nyílt, erődítés nélküliek a lakótelepek. Az újabb kutatások bebizonyították, hogy az Erődsi műveltség utolsó szakasza átmenetet képez a bronzkorba, amikor Délkelet Erdélybe is behatolnak a késő Tisza műveltség, a Bodrogkereszturi műveltség hordozói. Ezeknek nem voltak erődített telepeik³, Védelmi rendszerrel, sánccal és árokkal megerősített telepek ismeretesek a bronzkor elejéről; ezek a Schneckenberg—Glina III műveltséghez tartoznak⁴.

Erősd falú határában egy másik régészeti pont a „Csókás“ nevű helyről ismeretes. Először Orbán Balázs⁵ említi, aki erre a helyre egy várat vagy erődített kolostort helyez, melyet lebontottak s köveiből építették a falú református templomát.

A „CSÓKÁS“ a falu északi végén egy hegyfok, melyet nyugaton az Olt folyó, keleten a „Vár pataka“ vesz körül. A hegyfok és az Olt között visz az út Árapatakra. A hegyfokot a fennsík többi részétől egy árok választja el (3. kép).

Az ovális alakú fennsík déli vége kelet felé kihajlik. Az északi végén, a keleti és nyugati szélein egy 1/2 m magas földsánc húzódik, amelyik a déli részén mindkét oldalon eltűnik. A fennsík északi végétől kezdve a közepén egy 45 m hosszú 1,5 m széles árkot húztunk, melynek a metszete a következő: 30 cm. vastag humus alatt egy 60—80 cm vastag sárga agyag van, abba ásták a 80 cm mély s a 2m széles falalapozás árkat; a fal köveit kiszedték s csak törmelékekkel kevert kisebb kövek maradtak meg. A fal alatt s mindkét oldalán az agyag rétegben 30—40 cm vastag cserefa oszlopok voltak vízszintesen elhelyezve; ezek el voltak égve s 20—30 cm. vastag hamú borította; a déli részen az agyag vörösre átégett. A fal előtt az elégett oszlopok közül előkerült egy vaszabla és egy markolat nyulványos kard, melynek a pengéjének több mint fele hiányzik (4 kép) Az I. sz. ároknál nyugatra egy 5×5 m kazettát bontottunk ki. A kazettában 0,96 m. mélységben kövek voltak, alatta sárga agyag. Az I. sz. árokra merőlegesen keleti irányban a fennsík széle felé egy 20 m. hosszú árkot húztunk. Az árok a következő metszetet mutatja: a 10 cm. vastag humus alatt egy kormos fekete átlag 30 cm vastag rétag volt, ebbe valamint az agyag rétegbe ásták a fal a lapozásának az árkat, melynek köveit majdnem teljese kiszedték. A 40—60 cm. vastag törmelékréteg a fal egész hosszában húzódott. A törmelékréteg és a fal alatt a sárga agyag rétegben vízszintesen és függőlegesen elhelyezett elégett cserefa cölöpök kerültek elő.

A fal külső oldalán az elégett cölöpök között az agyag 1 m. vastagságban vörösre égett (5 kép).

A fennsík keleti részén az 1 m. vastag fal az V—VI. sz. árkokban, a nyugati oldalon csak a IV. sz. árkokban került elő. A terület csak az északi ré-

szén, 45 m. hosszúságban emelkedetebb a többi lejtős. A fennsík szélén levő sáncvonulat a fal kiszedésekor jött létre.

Az északi részén levő 6 m mély és 4–5 m. széles védőárok eredeti méreteit nem őrizte meg, mivel az árkot a földet megművelő gazdák útként használták; jelenleg kaszáló.

A hegyfok északi részén kora vaskori kultúra törmelékekkel kevert szórványos maradványai, edénytöredékek kerültek elő. Csak a II. sz. árokban lehetett a kevés edénytöredéket tartalmazó hallstatti réteget megfigyelni. A kora vaskori telepet a középkori vár építése alkalmával bolygatták meg. A telep a kerámia alapján a kora vaskor, Réty I. szakaszába sorolható. E korbéli erődítési maradványok nem kerültek elő.

A római korba tartozik egy hamvasztásos temetkezés, melynek a gödrét a fennsík déli részének a szélén ásták. A sirban a csontok között volt egy vaskés, egy rugos fibula, egy nyílhegy és egy szürkészinű római edény peremtöredéke.

A középkori várépítészetnek két szakaszát lehetett megfigyelni. Először a gerendákkal megerősített földsáncot csinálták, melynek átégett maradványai a fal alatt kerültek elő. A hegyfokot egy árokkal vágta át s ez előtt emelték a cölöpökkel megerősített sáncot. A földsáncra lerombolása után építették a vár mésszel összerakott kőfalát (6 kép).

Ilyen faszerkezetű földvár Erdélyben a szolnokdobokai (Dăbica) vár legkorábbi szakaszában készült erődítmény⁶; ugyancsak a X–XI-ik századiak az ilyen szerkezetű magyarországi várak is⁷. Azt hiszem nem tévedünk, ha az erődsi Csókáson levő erődítmény első szakaszát egy korai periodusra, a XI. századra tesszük, ezt még bizonyítja az égett gerendák között talált két tárgy is; egy vaskard töredéke és egy vas zabla. A kard markolata 9,5 cm hosszú, ezen volt egy 1 cm. vastag gyűrű, mely a markolat burkolatát rögzítette; a 2–2,5 cm széles és 0,7 cm. vastag pengéből csak 13 cm maradt meg. A háritó vas valószínű hiányzik, de lehetséges, hogy azt a karika helyettesítette, mivel a markolat alsó részén került elő (7 kép).

Az egy élű kard korai (szablya) típusra mutat, melynél a markolat tengelye nem esik egybe a penge tengelyével, kevéssé a penge élének az irányába elhajlik⁸. A zabola 2,7 cm vastag ellapított végeikkel összekapcsolt vasrudacsokból áll, a két végén egy–egy 0,6 cm vastag egy 1,5 cm étmérőjű karikával. Ilyen típusú zablák ismeretesek a X–XI. századból (8 kép)⁹.

A kőfallal körül kerített ovális alapozású középkori várnak a hegyfok északi részén, a sánc előtt valószínűleg egy négyszögű tornya volt, erre mutat a széles törmelék réteg, a kővel borított felület. Ez olyan nagy területet borított be, hogy ezt nem lehet csak a várfal kiszedésének tulajdonítani. A vár méreteit (hossztengelyét) észak-dél irányban nem lehetett megállapítani, de feltehető, hogy csak a fennsík magasabb részét vették körül fallal. A vár építése időpontjának a meghatározására az ásatás semmi régészeti bizonyítékot nem hozott; a vár alaprajza valamint a mésszel való építése szolgál csak támpontul.

Kovászna megye területén a középkori várakban végzett eddigi kutatások azt bizonyítják, hogy ezek a székelyek betelepülése előtt a XII. szá-

zadban épültek.¹⁰ Ezt bizonyítja az a tény is, hogy ezek azon a területen fekszenek, mely a volt Fehér megyéhez tartozik még a székelyek betelepítése után is, így a Bálványos, Sólyomkő, Hereczvára stb. Erősd az úgynevezett „Székföldjén“, a brassói szászok és a sepsiszéki székelyek földje között volt¹¹. Ide tartozott még Erősdön kívül Árapatak, Hidvég, Nyires és Lüget. Ez a terület a XII. század első felében a szász Fulkun birtoka volt. Miután a tarárok elpusztították, 1252-ben Vincze a Sepsi (Sebusi) székely Akadása fia kapta¹².

A földsáncból és árokból álló valamint a kőfalas erődítményt nem a teuton lovagok építették, ezt alátámasztja az a tény, hogy előbb épült, mint ahogy ezek a Barcaságban letelepedtek volna, ami 1211-ben vagy kevéssel ezelőtt történhetett. Továbbá a magyar királytól hűbértartást az Olt jobb partján nem kaptak.¹³ Az újabb kutatások azt bizonyítják, hogy erre a területre, nevezetesen Árapatakra, mint királyföldre, szász telepések jönnek s ezeknek pedig nem volt joguk várat építeni¹⁴.

Kezdetben tehát a királyföldön, Erősdön ezt a pontot a XI. században árokkal és sáncal megerősítették. A kőfalas vár építése is 1252 előtt történt, mikor Vince adományként ezt a területet IV Béla magyar királytól kapta. Tehát ez a vár is a XII. vagy a XIII. század elején épült királyi várak csoportjába tartozik. Téves az a megállapítás, hogy 1224 előtt a székelyföldre tartozott volna mint ahogy II. Andrásnak a szászok számára kibocsátott adományleveléből eddig értelmezték. A király rendeletére a király földjén épültek ezek a várak s ezért nem szerepeltek köztük az erődsi is-a székely oklevelekben.

Ezt a várat az Olt jobb partján egy elsőrendű hadászati ponton építették azzal a céllal, hogy a Barcaságot vigyázza és a támadó ellenséget feltartoztassa. Ez az ásatás a Kovászna megyei középkori várak jegyzékét egy eddig ismeretlen várral gyarapította, melyről az oklevelek említést nem tesznek, csak a nép emlékezetében maradt fenn.

NOTE

¹ În *Studii și comunicări*, Muzeul Județean Covasna, 1973, 21–124, 171–205.

² Fr. László, În *Dolgozatok* V, 1914, 291–384.

³ Z. Székely., *Descoperiri din neoliticul țirziu în așezarea de la Reci* SCIV, 1 an XV 1964, 125–126.

⁴ La Zăbala a fost constatată și șanț și val.

⁵ B. Orbán A. *Székelyföld leírása* III, 1869, 26–27.

⁶ Cetatea Dăbica în *Acta Musei Napocensis*, V, 1968, 179.

⁷ J. Nováki, *A Magyarországi földvárak az őskortól a középkorig, Az építés és építészettudomány*, VII, 3–4, p. 338–339.

⁸ Fr. Csillag *Kardok történelmünkben*, 1971, 21.

⁹ K. Bakkay, *Archäologische Studien Zur Frage der Ungarischen Staatsgründung*, *Acta Archeologica*, XIX, 1967, fig. 3 A/20, p. 65.

¹⁰ Z. Székely, În *Aluta VIII–IX*, 1976–1977, 65.

¹¹ *Székely Oklevéltár*, I, 1872, 10 n. 1.

¹² *Ibidem*

¹³ G. Bakó, *Cavalerii Teutoni în Țara Birsei*, *Studii*, 1, 1957, anul X. 148.

¹⁴ P. Binder, *Adalékok a középkori sepsiszek és a környező területek történelmi földrajzához*, in manuscris.

